

զարու, Որոտանի (Բազարչայի), Ադրբեջանում՝ Բարգուշատի-Ողջիի (Օխչի-չայի), Մավի (Բասուտի), Մեղրիգետի հովիտների բերանները բացվում են դեպի Արաքս: Արաքսի աջակողմյան ափին մուտքը դեպի այդ եռանկյունու գետաբերանները փակված է այժմյան Իրանի տերիտորիայի վրա Սևքարի (Ղարադաղի) լեռների աղեղով, որի արևմտյան ծայրը ծառացած է Ալանգյազ լեռնաշղթայի հարավային կտրվածքի դիմաց՝ Օրդուբադի և Կարճևան-Մեղրու միջև, որտեղ Արաքսը կատաղի հորձանք տալով, թռչելով դաշտի միջից դուրս ցցված ապառաժների վրայով՝ զարնվում է իրեն սեղմող նեղ կիրճի սեպ կոչերին, իսկ արևելյան ծայրն իջնում է Արաքսի ափին, այնտեղ, որտեղ ձախ ափին դիմացն են գալիս Սևքարի (Ղարադաղի) լեռնաշղթայի Զոհասարի, հնում՝ Գիզափայտի, ավելի ուշ՝ Զիարաթի գագաթից փոխող դարավանդները— այժմյան Սաֆարլուի և Ղարադոնլուի սահմանապահ կայանների մոտ: Սևքարի (Ղարադաղի) լեռնաղեղի կոնակը կորացած է դեպի Իրանի ներքին զավառները և իր հարավային լանջերով զառիթափ կտրվում է դեպի Ահարի և Աջիչայի գետահովիտները, իսկ դեպի հյուսիս արձակում մի քանի գրեթե զուգահեռ երկար լեռնաբազուկներ, որոնց միջով գետերը ուղղվում են դեպի Արաքս և այստեղ բավական լայն հովիտներով բացվում են գրեթե Զանգեզուրի գետաբերանների դիմաց: Այսպիսով դուրություն է ընձեռնվում ձախակողմյան հովիտներով անցնելու աջակողմյանները: Սևքարի (Ղարադաղի) լեռնաղեղը մի դժվար հաղթելի պաշտպանողական պատնեշ է հանդիսացել Զանգեզուրի՝ Սյունիք-Սիսականի եռանկյունու համար Իրանի բարձրավանդակից ներս խուժել փորձող մարդկային հոսանքների առջև, և ինքը Ղարադաղը իր կուլտուրայով և անցյալով սերտորեն կապված է եղել պատմական Սյունիքի հետ:

Այսպիսով՝ եռանկյունին հանդիսանում է հարավից փակված աշխարհ: Նրա արևմտյան և արևելյան կողերը նույնպես գյուրին մատչելի չեն. նրանց վրայով կարելի է անցնել միայն սահմանափակ հատվածներում:

Արևմուտքից նրան Արարատյան դաշտի ավազանից անջատում է Զանգեզուր-Ալանգյազի լեռնաշղթան, որը Անդրկովկասի ամենաբարձր շղթան է Մեծ Կովկասից հետո, ունի չորս գագաթ 3700 մետրից, վեց գագաթ 3300 մետրից և վեց գագաթ 3000 մետրից բարձր: Շղթայի բարձրությունը հյուսիսային հատվածում չի նկատվում, որովհետև այստեղ երկու կողմերից նրան հարակից են շատ բարձրադիր մակերեսներ. արևմուտքում՝ Դարալագյազը, իսկ արևելքում՝ Ղարաբաղի հրաբխային բարձրավանդակը: Այս բարձր տախտի վրա լեռնաշղթայի լանջերն իջնում են թե՛ մեկ և թե՛ մյուս կողմը մեղմորեն և միախառնվում են շրջապատող բլուրների և շինգիլների հետ: Սեուը (гребень) այն աստիճան խոնարհվում է, որ թամբոցները դառնում են հազիվ նշմարելի: Նույնիսկ մի տեղ նրա վրայով արհեստական առվով Որոտանի (Բազարչայի) ջուրը փոխադրված է դեպի Հայոցձորի (Դարալագյազի) Կեշուտ (Ղուշի-բա-

<sup>1</sup> Այդ ապառաժներից մեկը կոչվում է Շահ-դաշ՝ Շահի Բաբ: Սրա մասին հետևյալ ժողովրդական պատմություն է հյուսված, որը նույնպես գրի է առել 1834 թ. Օրդուբադից Մեղրի այս տեղերով անցած ֆրանսիացի հետազոտող՝ Dubois de Montpereux-ն, Voyage autour du Caucase, Paris, 1840, t. IV, էջ 42: Շահ-Աբասը տեսնելով, թե ինչպես քարը ամուր կանգնած է, կուրծքը դեմ է տվել զարնող ալիքներին, որոնք փրփրալից ջարդվում՝ փշրվում են նրան դիպչելով, իբր թե բացականչել է՝ «Տղամարդը ահա այսպես պիտի կուրծքը դեմ տա թշնամուն»: Ուղեկիցներից մեկը պատասխանել է՝ «Դա շատ հեշտ բան է, երբ մարդ այսպիսի կանակունի» և ձեռքով ցույց է տվել շրջապատող հուժկու ժայռոտ դանգվածների վրա: